

Komentar in karta: 2/29

SLA V132.01 'podstrešje'

Tjaša Jakop, Karmen Kenda-Jež

1. Gradivo

Za pomen 'prostor v stavbi med streho in stropom', knj. *podstréšje* (é), so najpogostejši in najbolj razširjeni leksemi *podstrešje*, *ispa* in *dilje*, gradivo pa je zanimivo predvsem zaradi različnih stopenj tvorbe samostalnikov iz predložnih zvez (npr. *pod streho*, *podstreha*; *pod stražjo*, *podstraž*; *pod stražo*, *podstraža*; *na hiži*, *nahiž*, *nahiža*; *na ispi*, *naispa*). Gradivo verjetno prinaša podatke tudi za pomen 'del stavbe med streho in stropom najvišje etaže' in poimenovanja za posamezne dele tega prostora, na kar kažejo redke opombe o pomenu, npr. v T147 *pod* 'prostor za seno na hiši', v T229 *za stražjo* 'prostor ob strani pri strehi', v T234 *podstraž* 'del izbe tik ob strehi', v T236 *izba* 'nedodelan prostor zraven cimra', v T237 *na izbi* 'kjer se vidi streha', v T244 *podstraža* 'ob cimru', v T318 *za stražjo* 'pod streho za žito'.

V času zapisa je bil leksem *izba* v T159 označen kot zastarel, leksem *ispa* v T178, T258 (»bolj v sosednjih vaseh ta pomen«) in T264 ter leksem *oder* v T154 kot redka, leksem *podstrešje* v T272 (»v novi hiši rečejo podstrešje«) in T275 pa kot novejši.

2. Morfološka analiza

podstreha < **podъ-strěx-a* ← **podъ* 'pod' + **strěx-a* 'streha'

pod streho/strehoj/strehom < **podъ strěx-ojъ/strěx-ojъ-jъ/strěx-omъ* ← **podъ* 'pod' + **strěx-a*

podstrešje < **podъ-strěš-bj-e* ← **podъ* 'pod' + **strěx-a*

podstrešeno < **podъ-strěš-en-o*

podstrešek < **podъ-strěš-bk-ъ*

podstrešnja < **podъ-strěš-bń-a*

podstrešina < **podъ-strěš-in-a*

podstraž < **podъ-storž-ъ* ← **podъ* 'pod' + **storž-ъ* 'nekaj štrlečega'

podstražek < **podъ-storž-bk-ъ*

podstražje < **podъ-storž-bj-e*

podstraža < **podъ-storž-a*

pod stražo < **podъ storž-ejъ* ← **podъ* 'pod' + **storž-a*

pod stražjo < **podъ storž-bjъ* ← **podъ* 'pod' + **storž-ъ*

za stražjo < **za storž-bjъ* ← **za* 'za' + **storž-ъ*

(ta) pod krovom < *(*ta*) *podъ krov-omъ* ← (**ta* 'tam') + **podъ* 'pod' + **krov-ъ* 'streha'

na stropu < **na strop-u* ← **na* 'na' + **strop-ъ* 'strop, streha'

- ta na hleve** < **ta na xlěv-ě* ← **ta* 'tam' + **na* 'na' + **xlěv-ь* 'hlev, staja'
na veži < **na vež-i* < **na* 'na' + **vež-a* (< **vez-j-a* ← **vez-ti* 'vesti, peljati')
vrh < **vьrx-ь* 'vrh'
 navrh < **na-vьrx-ь* ← **na* 'na' + **vьrx-ь*
 na vrhu < **na vьrx-* ← **na* 'na' + **vьrx-ь*
 pod vrhom < **podь vьrx-omь* ← **podь* 'pod' + **vьrx-ь*
 pod vrh / podvrh < **podь vьrx-ь / *podь-vьrx-ь* ← **podь* 'pod' + **vьrx-ь*
ta zgornji vrh < **tь sь-gor-ьn-b-j-ь vьrx-ь* ← **ta*/**tь*/**tě*/**tę* 'ta' + **sь-gor-ьn-b* 'zgornji' (← **sь(n)* 'z, dol' + **gor-a* 'gora') + **vьrx-ь*
oder < **odr-ь* 'oder'
 odrič < **odr-it-ь*
 odre < **odr-e*
 na odrah < **na odr-axь* ← **na* 'na' + **odr-ь*
peter < **pętr-ь* 'strop iz tramov'
pod < **pod-ь* 'tla'
 na podu < **na pod-* ← **na* 'na' + **pod-ь*
 gornji pod < **gor-ьn-b-j-ь pod-ь* ← **gor-ьn-b* 'gornji, zgornji' (← **gor-ě* 'gori, zgoraj') + **pod-ь*
hram < **xorm-ь* 'šotor, zgradba, hiša'
 na hramih < **na xorm-ixь* ← **na* 'na' + **xorm-ь*
cimper < *(*cimpr-*)-ь ← bav. stvnem. **zimpar* za stvnem. *zimbar* 'gradbeni les, lesena zgradba, stanovanjski prostor, stanovanje' (> nem. *Zimmer* 'soba')
 na cimpru < **na (cimpr)-u* ← **na* 'na' + *(*cimpr-*)-ь
dilje < *(*dil*)-e ← nem. *Diele* '(podna) deska'
 dilja < *(*dil*)-a (s. mn.)
 na dilje < **na (dil)-e* ← **na* 'na' + *(*dil*)-e
 na diljah/diljih < **na (dil)-axь/(dil)-ixь* ← **na* 'na' + *(*dil*)-e
 diljice < *(*dil*)-ic-e ← *(*dil*)-a ← nem. *Diele* 'deska'
hiša < *(*xyš*)-a ← stvnem. *hūs* *[hūš] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša')
 (gori) na hiši/hiše < *(*gor-ě*) *na (xyš)-il/(xyš)-ě* ← (**gor-ě* 'gori, zgoraj') + **na* 'na' + *(*xyš*)-a 'hiša'
 nahiša < **na-(xyš)-a* ← **na* 'na' + *(*xyš*)-a
 podhiš < **pod-(xyš)-ь* ← **podь* 'pod' + *(*xyš*)-a
na hiži/hiže < **na (xyž)-il/(xyž)-ě* ← **na* 'na' + *(*xyž*)-a ← stvnem. *hūs-* *[hūž-] 'hiša' (> nem. *Haus* 'hiša')
 nahiža < **na-(xyž)-a* ← **na* 'na' + *(*xyž*)-a
 naHIŽ < **na-(xyž)-ь* (HIŽ ≥ žix v T381) ← **na* 'na' + *(*xyž*)-a
 na nahižu < **na na-(xyž)-* ← **na* 'na' + **na-(xyž)-ь*
//ispa < *(*jьstьp*)-a ← rom. **extupa* (brez lenizacije **-p-* > *-b-*) 'ogrevana soba' (Furlan 2009: 125, op. 14; o možnem germanskem izvoru besede gl. Pronk-Tiethof 2013: 178–179) (// ≥ j v T044–T046, T050–T051, T053–T054, T196)
 na ispi < **na (jьstьp)-i* ← **na* 'na' + *(*jьstьp*)-a

gorenja naispa < *gor-ěń-a-j-a na-(jbstǫp)-a ← *gor-ěń-b 'zgornji' + *na 'na' + *(jbstǫp)-a

//**izba** < *(jbstǫb)-a ← rom. *extuba (z lenizacijo *-p- > -b-) 'ogrevana soba' (Furlan 2009: 125, op. 14; o možnem germanskem izvoru besede gl. Pronk-Tiethof 2013: 178–179) (// ≥ j v T158–T160, T231, T235, T238, T281, T410–T411, T417)

na //izbi < *na (jbstǫb)-i ← *na 'na' + *(jbstǫb)-a (// ≥ j v T160)

kam//ra < *(kamr)-a ← srvnem. kamer, kamere 'izba' (// ≥ b v T148)

kašča < *(kašč)-a ← srvnem. kaste 'omara, skrinja (za obleko, živilo), kašča' (> nem. Kasten 'zaboj, skrinja, omara, škatla'), prevzem v narečja z ohranjenim šć (Ramovš 1924: 273)

na kašči < *na (kašč)-i ← *na 'na' + *(kašč)-a

kašč < *(kašč)-b

kašta < *(kašt)-a ← srvnem. kaste 'omara, skrinja (za obleko, živilo), kašča' (> nem. Kasten 'zaboj, skrinja, omara, škatla'), prevzem v narečja s šć (Ramovš 1924: 273)

kašt < *(kašt)-ǫ

eštrah < *(eštrax)-ǫ ← srvnem. esterich, estrich 'tla, strop' (> bav. nem. Estrich 'estrih')

na //eštrah < *na (eštr)-axǫ ← *na 'na' + *(eštr)-ǫ (// ≥ j v T020)

na //eštrlih / na //eštrlah < *na (eštrl)-ixǫ / *na (eštrl)-axǫ ← *na 'na' + *(eštrl)-i, v zvezi z *(eštrax)-ǫ, verjetno bav. nem. *Estrichle 'tla, strop' (// ≥ j v T211)

na mošovžu < *na (mošovž)-u ← *na 'na' + *(mošovž)-ǫ (← srvnem. muoshūs 'jedilnica')

dahravm < *(daxravm)-ǫ ← nem. Dachraum 'podstrešni prostor'

ravm pod strehoj < *(ravm)-ǫ podǫ strěx-ojo-jǫ ← *(ravm)-ǫ (← nem. Raum 'prostor') + *podǫ 'pod' + *strěx-a 'streha'

solar < *(solarǫ)-ǫ ← furl. solâr 'podstrešje'

šo//fit / so//fit < *(šofit/sofit)-ǫ ← furl. sofit, it. soffitto 'strop' (// ≥ n v T152)

pod šofit/sofit < *podǫ *(šofit/sofit)-ǫ ← *podǫ 'pod' + *(šofit/sofit)-ǫ

šofito < *(šofit)-o ← it. soffitto 'strop'

šofita < *(šofit)-a ← ben. it. sofita 'strop, podstrešje', it. soffitta 'strop'

šufit/sufit < *(šufit/sufit)-ǫ ← furl. sufít 'strop'

šufita < *(šufit)-a ← it. soffitto 'strop'

v šufiti < *vǫ (šufit)-i ← *vǫ(n) 'v' + *(šufit)-a

čufit, nejasno, verjetno v zvezi s furl. sufít 'strop'

čufita < *(čufit)-a

na čufiti < *na (čufit)-i ← *na 'na' + *(čufit)-a

čašt < *(čašt)-ǫ ← furl. cjast 'kašča'

paDlaš < *(padlaš)-ǫ ← madž. padlás 'podstrešje' (D ≥ ∅ v T399)

na padlašu < *na (padlaš)-ǫ ← *na 'na' + *(padlaš)-ǫ

na congah, nejasno

3. Posebnosti kartiranja

Kot enkratnice so kartirani leksemi *peter* v T015, *eštrah* v T022, *na stropu* v T034, *ta na hleve* v T058, *na hramih* v T068, *oder* v T154, *kašta* v T158, *na ještrlih* v T211, *na congah* v T250, *hram* v T397, *dahravm* in *ravm pod strehoj* v T414 ter *dahboden* v T415.

Kot enkratnice s *streš-* so kartirani leksemi *podstrešnja* v T007, *podstrešeno* v T019 in *podstrešek* v T410.

Kot enkratna besedna zveza z *isp-* je kartiran leksem *gorenja naispa* v T004.

Kot enkratnice s *hiš-* so kartirani leksemi *podhiš* v T025, *hiša* v T277 in *nahiša* v T285.

Kot enkratnica z *vrh-* je kartiran leksem *navrh* v T010.

Kot enkratna besedna zveza z *vrh-* je kartiran leksem *ta zgornji vrh* v T204.

Kot enkratna predložna zveza z *vrh-* je kartiran leksem *pod vrhom* v T009.

Kot enkratnica s *hiž-* je kartiran leksem *nahižu* v T388.

Kot enkratna predložna zveza s *hiž-* je kartiran leksem *na nahižu* v T373.

Kot enkratnica z *dilj-* je kartiran leksem *diljice* v T378.

Kot enkratnica s *čufit-* je kartiran leksem *čufit* v T148.

Kot enkratna predložna zveza s *čufit-* je kartiran leksem *na čufiti* v T139.

Kot enkratnica s *šofit-* je kartiran leksem *šofito* v T126.

Kot enkratna predložna zveza s *šofit-* je kartiran leksem *pod šofit* v T413.

Kot enkratna predložna zveza s *šufit-* je kartiran leksem v *šufiti* v T119.

Kot enkratna predložna zveza s *kašč-* je kartiran leksem *na kašči* v T108.

Kot enkratna besedna zveza s *pod-* je kartiran leksem *gornji pod* v T131.

Kot enkratnica s *-straž-* sta kartirana leksema *podstražje* v T176 in *podstraž* v T232. Kot enkratna predložna zveza s *straž-* sta kartirana leksema *pod stražo* v T145 in *pod stražjo* v T228.

Kot enkratna predložna zveza s *cimpr-* je kartiran leksem *na cimpru* v T276.

Kot enkratna predložna zveza s *padlaš-* je kartiran leksem *na padlašu* v T400.

Kot tretji in nadaljnji odgovor v posamezni točki so z znakom za komentar kartirani leksemi *pod vrh* v T004, *naispa* v T006, *na ještrah* »tam je žito« in opisno poimenovanje *zvrha tu gori* v T020, *kamra* v T148, *odrič* »če ni nič« v T154, *odre* v T159–T160 in *na odrah* v T159, *pod streho* in *podstreha* v T187, *na vrhu* v T191, *izba* v T192, *na veži* in *na mošovžu* v T208, *podstrešina* v T210, *vrh* v T212, *podstrešje* v T223, *na ještrah* v T224, *podstraž*, *pod stražjo*, *podstreha* in *pod streho* v T234, *pod streho* v T237, *podstrešje* v T247 in T252, *ispa* (redko) v T264, *podstrešje* v T275, *dilja* (s. mn.) v T370 in *na vrhu* v T410. Pri razvrščanju leksemov je bilo običajna meriloma (zanesljivost in čas zapisa) nadrejeno pomensko merilo – v to kategorijo so bili uvrščeni vsi leksemi, pri katerih je bilo mogoče sklepati na njihov ožji pomen.

4. Uporabljena dodatna literatura

Furlan 2009, Pronk-Tiethof 2013

5. Primerjaj

SLA: V130a.01 *podstrešna soba* (2/28), V139 *strop* (2/14); OLA: 986; ALE: /; SDLA-SI: /; ALI: 340; ASLEF: 4869; HJA: 675 ; ÚMNYA: /

6. Etnološka osvetlitev

Podstrešje je ponavadi prazen prostor pod streho nad lesenim ali zidanim stenskim delom hiše, pomožni shrambni prostor za odlaganje odvečnih predmetov in prostor, v katerem so v lesenih predalih in skrinjah shranjevali žito, suho sadje, fižol in podobno.

Na podstrešje so vodile zidane ali lesene stopnice, navadno iz veže; ponekod so tam imeli prislonjeno le premakljivo lestev. Stopnice so bile lahko obzidane ali obite z deskami – v obeh primerih so bila v tako ostenje že v pritličju vgrajena vrata. Če stopnice niso bile obzidane ali obite, je imela odprtina v veži vgrajeno leseno loputo, podobno vratom, z nameščeno kljuko ali držalom in ponekod tudi dvižnim mehanizmom (vzmet, uteži ipd.), da je bilo odpiranje oziroma dvigovanje vratnega krila lažje. Na podstrešju so imeli ponekod po eno ali več sob, kjer so spali nekateri družinski člani, ali pa so tam shranjevali obleko, orodje, redkeje rabljene predmete in podobno. Drugod so imeli na podstrešju tudi lesene ali zidane kašče

Kadar je bila soba ali kašča postavljena približno v središče tlorisa podstrešja, so tak prostor navadno pomaknili ob strešno krilo nad glavnim pročeljem hiše in na strehi zgradili veliko *frčado* ali manjše strešne line z zidanim ali lesenim ostenjem in navadno enim oknom na prednji steni.

Ponekod so bila podstrešja preurejena v mansardna stanovanja, ki so imela zaradi strešnih naklonov vsaj del stropov v prostorih poševnih. Mansarde so se sicer najprej razširile v mestih v 17. stoletju in se zaradi pomanjkanja stanovanjskih površin namnožile zlasti v 19. stoletju, bolj poredkoma pa na podeželju v nekaterih gostilniških in trgovskih hišah. Pogostejše so bile preureditve podstrešij v mansardna stanovanja v 70. in 80. letih 20. stoletja ter v začetku 21. stoletja, ko so lastniki preurejali podstrešja v bivalne enote v upanju, da bodo tako doma obdržali vsaj enega od odraslih otrok.

Dokaj pogosto so bile na podstrešjih postavljene tudi manjše zidane ali lesene kamre za dimljenje mesnin, pa tudi sušilne lese v obliki na ostrežje pritrjene strešice z vodoravno umeščenimi koli, na katere so privezovali meso ali ga zatikali za tam viseče železne kavlje. Mesnine so dimili kar v dimni kamri z blagim ognjem iz predvsem bukovih drv in čim bolj hladnim dimom ali pa so dim v takšno kamro ali sušilno napo dovajali po dimniku iz ognjišča v (črni) kuhinji v pritličju.

Zlasti v vzhodni Sloveniji so imeli na podstrešjih v obliki pletenih omar postavljena prenosljiva lesena sušila (*lese*), kamor so po dimljenju za nadaljnje sušenje obežali meso in druge mesne izdelke.

Podstrešja, ki so bila krita s slamo ali lesom (skodle, žagane deske), so bila zaradi dobrih termoizolacijskih lastnosti obeh gradiv primerna tudi za shranjevanje presnega in suhega sadja, stročnic, čebule ipd. Če se je v hiši redno prebivalo in kurilo na ognjišču in v peči, je bilo podstrešje sorazmerno toplo in presno sadje tudi pozimi ni zmrznilo. Prav tako so bila podstrešja primerna za shranjevanje suhih stročnic, saj se jim je menda *fižolar* izogibal zaradi pogoste zadimljenosti prostora.

Prim.: Krasny 2006; Lochner 1982

7. Skica

